

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή»

(για το έργο *Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον υιόν* του Μάρκου Δεφαράνα)

Το στιχούργημα *Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον υιόν* είναι ένα ποίημα με ηθικοδιδασκτικό/παραινετικό περιεχόμενο, αποτελούμενο από 788 ομοιοκατάληκτους [δεκαπεντασύλλαβους στίχους](#). Η ρίμα, αν εξαιρεθούν κάποιοι στίχοι (π.χ. 39-40, 51-52, 123-124, 147-148, 193-194, 195-196) με αδέξια ομοιοκαταληξία, είναι επιτυχημένη. Εδώ ο ποιητής συμβουλεύει κάποιον νέο, ώστε να έχει υποδειγματική συμπεριφορά. Από τις παραινήσεις αυτές προκύπτει η ιδεολογία του συγγραφέα: θεωρεί ιδιαίτερα απαραίτητο τον σεβασμό προς τον Θεό· η υπομονή, η ελεημοσύνη και η αγάπη θεωρούνται επίσης σημαντικές αρετές, ενώ τονίζεται και η αξία της εργατικότητας. Επιπλέον, παρέχει συμβουλές για την επιλογή καλής συζύγου. Εκεί αναφέρει ότι χρειάζεται να δοθεί βαρύτητα στον χαρακτήρα της και όχι στην περιουσία που διαθέτει. Εντύπωση προκαλεί η προτροπή του προς τους πατέρες να διαπαιδαγωγούν τα τέκνα τους ανάλογα με τη φύση τους, κάτι που θυμίζει τις σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες στις οποίες γίνεται λόγος για την ανακάλυψη των κλίσεων των παιδιών:

*Γνώρισε και την φύσιν τους και καθ' ενός του δώσε,
να 'ργάση αυτήν 'σαν ρέγεται και την βουλήν του σώσε. (στ. 523-524)*

Σε αντίθεση με άλλα έργα της δημόδους λογοτεχνίας, για το συγκεκριμένο γνωρίζουμε με σαφήνεια το όνομα του συγγραφέα, εφόσον μας το γνωστοποιεί ο ίδιος μέσω μιας ακροστιχίδας. Έτσι, στο τέλος του ποιήματός του δηλώνει:

*'Σ τον ξήντα ένα στίχον άρχισε ως τους 'βδομήντα πέντε,
να βρης το πώς τον κράζουσι και τόνομά του ποιόναι.
Το πρώτον γράμμα έπαιρνε ξεπάσα ένα στίχον,
του τόδωκα του καθενός, δεν βάνω εις τον ήχον, (στ. 785-788).*

Βέβαια, εδώ χρειάζεται να τονιστεί ότι ο ποιητής, κάνοντας λόγο για στίχο, εννοεί ένα δίστιχο που ομοιοκαταληκτεί. Έτσι, ο εξηκοστός πρώτος στίχος αντιστοιχεί στους στίχους 121-122. Ωστόσο, πρέπει να διέφυγε ένα σφάλμα στον συντάκτη ή σε κάποιον μεταγενέστερο

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον υιόν* του Μάρκου Δεφαράνα)

αντιγραφέα, καθώς το αρχικό γράμμα του ονόματός του βρίσκεται στον στίχο 123.¹ Θα έπρεπε, λοιπόν, κανονικά να κάνει λόγο για τον στίχο 62. Κατά τ' άλλα, δεν υπάρχει πρόβλημα στην ακροστιχίδα και προκύπτει αβίαστα το όνομά του: Μάρκος Δεφαράνας.

Ο συγγραφέας αυτός είναι γνωστός και για ακόμη ένα ποίημα, την εξαιρετικά δημοφιλή *Ιστορία (περί) της Σωσάννης*² (1η έκδ. Βενετία 1569, με πολλές ανατυπώσεις έως τον 19ο αιώνα), όπου μέσω μιας ακροστιχίδας πάλι γνωστοποιεί το όνομά του. Τους ερευνητές έχει απασχολήσει κατά πόσο ένα άλλο ποίημα, η *Ιστορία του Αλεξάνδρου του Μεγάλου*, είναι δικό του δημιούργημα. Αρχικά, ο Legrand (1885, 289) έκανε την υπόθεση ότι είναι έργο του Δεφαράνα. Ωστόσο, η άποψη αυτή δεν έγινε δεκτή από τους μελετητές. Η Καραϊσκάκη (Karaiskakis 1934, 5-6), με μια σειρά από επιχειρήματα, υποστήριξε ότι είναι απίθανο συντάκτης του συγκεκριμένου έργου να είναι ο Δεφαράνας.

Όσον αφορά στην καταγωγή του συγγραφέα, διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις, αν και ο ίδιος την αποκαλύπτει σε ένα δίστιχο:

*Και κείνος οπού τάκαμε στην Βενετιά τιμήθη,
τα γονικά του λέγουσι 'ς την Ζάκυνθο γεννήθη. (στ. 783-784)*

Άρα, απορρέει ότι γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, αλλά σε μικρή ηλικία η οικογένειά του μετανάστευσε στη Βενετία, όπου ο ποιητής αποκαλύπτει ότι του απέδωσαν τιμές, χωρίς να τις προσδιορίζει συγκεκριμένα. Δεν φαίνεται να έχει αναμνήσεις από το νησί και μόνο από τους γονείς του έχει ακούσει για τη ζακυνθινή του προέλευση. Ωστόσο, ο Legrand (1881, XXVIII) υποστηρίζει την κρητική καταγωγή του ποιητή, στηριζόμενος στη γλώσσα του ποιήματος, που περιέχει κρητικά διαλεκτικά στοιχεία. Ο [Σάθας](#) (1868, 409), από την άλλη, ισχυρίζεται πως πρόκειται για Κύπριο, θεωρώντας ότι στο ποίημα υπερτερούν τα κυπριακά διαλεκτικά

¹ Επίσης, στον στίχο 781 γράφει: *Στίχοι τριακόσοι εννενήντα τρεις είναι επά γραμμένοι*. Με βάση αυτήν την πληροφορία, το έργο θα έπρεπε να αποτελείται από 786 στίχους, ενώ οι στίχοι του είναι 788, κάτι που ενισχύει την άποψη ότι έχει γίνει κάποιο σφάλμα. Ίσως έχει παρεισφρήσει ένα δίστιχο πριν από τον στίχο 123.

² Το έργο βασίζεται σε διδακτική ιστορία της Παλαιάς Διαθήκης και διασκευάζει συγκεκριμένο ιταλικό πρότυπο, με την προσθήκη ηθικολογικών στοιχείων και γνωμικών.

στοιχεία. Η Σίτσα Καραϊσκάκη, που εξέδωσε το ποίημα, υποστηρίζει ότι η γλώσσα του είναι μεικτή, αποτελούμενη από ποικίλα νεοελληνικά ιδιώματα (π.χ. Θράκης, Μικράς Ασίας), τη γλώσσα των Ελλήνων της Ιταλίας και, κυρίως, της Κρήτης και της Κύπρου. Σύμφωνα με τον Κριαρά (1935, 136-152), τα κυπριακά στοιχεία που επισημαίνει η Καραϊσκάκη, δεν είναι αποκλειστικά κυπριακά, αλλά συναντώνται και σε άλλες περιοχές. Κατά τον συγκεκριμένο μελετητή, η γλώσσα του ποιήματος είναι μεικτή, αποτελούμενη από κρητικά και αρχαίζοντα γλωσσικά στοιχεία, ενώ τα λίγα κυπριακά στοιχεία αποδίδονται σε κάποια σχέση του αντιγραφέα του έργου με την Κύπρο. Ας προστεθεί εδώ ότι υπάρχουν και αρκετές εκφράσεις που μαρτυρούν επίδραση από τη γλώσσα της Εκκλησίας.

Από την ύπαρξη κρητικών τύπων στο κείμενο ο Κριαράς (1935, 136-152) συμπεραίνει την κρητική καταγωγή του ποιητή. Από τη στιγμή, όμως, που ο ίδιος δηλώνει ότι γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, εικάζει ο μελετητής ότι μάλλον οι γονείς του ήταν Κρητικοί οι οποίοι είχαν μετοικήσει στα Επτάνησα, όπως συνέβη με πολλούς συντοπίτες τους εκείνη την εποχή.

Από την εξέταση της γλώσσας του έργου του μπορεί να εξαχθεί και συμπέρασμα για τη χρονική περίοδο κατά την οποία έζησε ο συγγραφέας, που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του 16ου αιώνα (1503-1575).

Ο Κρουμπάχερ (1900, 74-75) θεωρεί ότι ο Δεφαράνας παρουσιάζει ομοιότητες με τον Σαχλίκη ως προς τη χυδαιότητα της γλώσσας και μάλιστα θεωρεί ότι τον χρησιμοποίησε ως πρότυπο. Ωστόσο, το επίπεδο του Δεφαράνα είναι σαφώς ανώτερο. Η γλώσσα του δεν έχει τη χυδαιότητα της γλώσσας του Σαχλίκη. Η χρήση ανάρμοστων εκφράσεων γίνεται από διάθεση να μην συγκαλύψει ή καλλωπίσει τα πράγματα, αλλά να τα αποδώσει όπως είναι. Έπειτα, ο στόχος συγγραφής του έργου του είναι αποκλειστικά παιδαγωγικός. Αντιθέτως, ο Σαχλίκης αρέσκειται στη χρησιμοποίηση χυδαίων εκφράσεων, χωρίς να έχει ιδιαίτερο ηθικοπλαστικό χαρακτήρα το έργο του. Με τη χρήση ενός παραδείγματος μπορεί καταδειχθεί η διαφοροποίηση των δύο ποιητών στην προσέγγιση των θεμάτων τους. Όσον αφορά, λοιπόν, στην παρουσίαση των γυναικών που γίνεται στα δύο έργα, ο Δεφαράνας αναφέρει τα προτερήματα και τα ελαττώματά τους, με σκοπό να καθοδηγήσει τον νέο, ώστε να είναι προσεκτικός στην επιλογή συζύγου. Αντίθετα ο Σαχλίκης, κυριευμένος από μια εχθρική

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον υιόν του Μάρκου Δεφαράνα*)

διάθεση, αποσκοπεί στη διαπόμπευση όλων των γυναικών. Παρά το γεγονός ότι κάποιοι στίχοι παρουσιάζουν έντονη ομοιότητα, οι δύο ποιητές διαφοροποιούνται ως προς τη στόχευση.

Ο Δεφαράνας σαφέστατα έχει επηρεαστεί και από τον βυζαντινό [Σπανέα](#), όπως προκύπτει από την ομοιότητα πολλών στίχων των δύο έργων. Οι στίχοι 17-18, όπου προτρέπει τον νέο να σέβεται πρώτα τον Θεό, θυμίζουν την αντίστοιχη παραίνεση στον [Σπανέα](#), στον στίχο 54. Επίσης, οι στίχοι 27, 135-139, 142, 144-145, 153-154 του κειμένου μάς θυμίζουν πολύ το κείμενο του [Σπανέα](#). Εκτός από την ομοιότητα των στίχων, καλό είναι να επισημανθεί ότι τα δύο έργα κινούνται στο ίδιο πνεύμα, εφόσον ο στόχος τους είναι ηθικοδιδασκτικός/παραινετικός. Και στις δύο περιπτώσεις ένας μεγαλύτερος νουθετεί κάποιον νέο, ώστε να έχει την αρμόζουσα συμπεριφορά.

Άλλωστε, ο συγγραφέας γνώριζε και άλλα έργα από τα οποία έχει αντλήσει κάποιους στίχους. Αυτά είναι το ανώνυμο *Περί γέροντος να μην πάρει κορίτσι*, το *Θανατικόν της Ρόδου* (τέλη 15ου αιώνα) του Λιμενίτη, η *Ρίμα θρηνητική* (πιθανότατα β' μισό 15ου αιώνα) του Πικατόρου, το [Περί της ξενιτείας](#), ο [Απόκοπος](#) (α' ή β' μισό 15ου αιώνα) του Μπεργαδή, ο [Πτωχοπρόδρομος](#) (12ος αιώνας), η *Ιστορία του Ρε της Σκωτίας και της Ρήγισσας της Εγγλητέρας* (1η έκδ. Βενετία 1543) του [Τριβόλη](#), τα *Κυπριώτικα τραγούδια* του Σ. Μενάρδου. Επιπλέον, στο έργο του έχει ενσωματώσει φράσεις αλλά και αντιλήψεις γενικότερα που συναντώνται σε εκκλησιαστικά κείμενα. Διακρίνεται, λόγου χάρη, έντονα η επίδραση του βιβλίου των *Παροιμιών* της Παλαιάς Διαθήκης. Θα λέγαμε ότι το ποίημα του Δεφαράνα αποτελεί ουσιαστικά ένα συμπίλημα στίχων από παλιότερα κείμενα θρησκευτικού και ηθικοδιδασκτικού χαρακτήρα, ανάμεσα στα οποία βασική πηγή του αναντίρρητα υπήρξε το ομώνυμο ποίημα του κρητικού ποιητή Μαρίνου Φαλιέρου που μεγάλο μέρος του οικειοποιείται (Λεντάρη 2007, 484). Το γεγονός αυτό μπορεί να ξενίζει τον σύγχρονο αναγνώστη, ο οποίος δίνει μεγάλη βαρύτητα στην έννοια της πρωτοτυπίας, ωστόσο ήταν αρκετά σύνηθες σε μια εποχή με διαφορετικές αντιλήψεις, κατά την οποία μάλιστα δεν υπήρχε η ιδέα των πνευματικών δικαιωμάτων.

Από την άλλη, δεν έχει ακόμα προσδιοριστεί κάποιο ξενόγλωσσο ομόθεμο έργο, παλιότερο ή σύγχρονο, που μπορεί να επηρέασε τον ζακύνθιο ποιητή. Ο Κρουμπάχερ (1900,

---

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον υιόν του Μάρκου Δεφαράνα*)

75), μάλλον λόγω της ύπαρξης κύριων ονομάτων που είναι επηρεασμένα από την ιταλική γλώσσα, θεωρεί ότι έχει δεχτεί ιταλική επιρροή και κάνει λόγο για ιταλική πηγή. Ωστόσο, οι ιταλικές επιδράσεις στη γλώσσα είναι δικαιολογημένες, καθώς ο συντάκτης έζησε στη Βενετία. Άλλωστε, δεν έχει επιβεβαιωθεί από τους μελετητές κάποιο ιταλικό κείμενο το οποίο να χρησίμευσε ως πηγή. Το μόνο που μπορεί να υποστηριχτεί είναι ότι κινείται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της ηθικοδιδασκτικής λογοτεχνίας που αναπτύχθηκε ανάμεσα στον 12ο και 16ο αιώνα και έχει επηρεαστεί από διάφορα έργα του είδους.

Κάποιο χειρόγραφο του κειμένου δεν διασώζεται. Το έργο εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Βενετία το 1543 και σώζονται δύο αντίτυπα αυτής της έκδοσης. Το κείμενο καθίσταται δυσανάγνωστο λόγω της κακής ορθογραφίας του. Το ποίημα εξέδωσε τελευταία η Σίτσα Καραϊσκάκη (Karaiskakis) το 1934, στηριζόμενη στην πρώτη έκδοση της Βενετίας, δεδομένης της έλλειψης κάποιου χειρογράφου του.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Karaiskakis 1934

Sitsa Karaiskakis (επιμ.), «Das Lehrgedicht *Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον υιόν* von Markos Depharanas 1543», *Λαογραφία* 11 (1934), σ. 1-66.

Κριαράς 1935

Μ. Κριαράς, «Παρατηρήσεις εις τους “Λόγους διδακτικούς” του Μάρκου Δεφαράνα», *Αθηνά* 46 (1935), σ. 136-152.

Κρουμπάχερ 1900

Καρλ Κρουμπάχερ, *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας*, μεταφρασθείσα υπό Γεωργίου Σωτηριάδου, τ. 3, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1900, σ. 74-75.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον υιόν* του Μάρκου Δεφαράνα)

Legrand 1881

Émile Legrand (επιμ.), *Bibliothèque grecque vulgaire*, τ. 2, Maisonneuve et Cie, Παρίσι 1880, σ. XXVIII-XXXI.

Legrand 1885

Émile Legrand, *Bibliographie hellénique: ou description raisonnée des ouvrages publiés en Gréc par des Grecs aux XVe et XVIe siècles*, τ. 1, Ernest Leroux Éditeur, Παρίσι 1885, σ. 289.

Λεντάρη 2007

Τίνα Λεντάρη, «Δεφαράνας, Μάρκος (1505-1575)», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 483-484.

Σάθας 1868

Κωνσταντίνος Ν. Σάθας, *Βιογραφίαι των εν τοις γράμμασι διαλαμπάντων Ελλήνων, από της καταλύσεως της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μέχρι της ελληνικής εθνεγερσίας*, Εκ της τυπογραφίας των τέκνων Ανδρέου Κορομηλά, Αθήνα 1868, σ. 409.